Σουχουμλής

Γράφει ο Γεώργιος Γρηγοριάδης • elsuhum@yahoo.com
Μελετητής της Ιστορίας του Ελληνισμού του Σουχούμ και της Αμπχαζίας

Ιωάννης Ευκαρπίδης, ο περίφημος καλλιτέχνης της φωτογραφίας

Στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, όταν η πόλη Σουχούμ άρχισε να αναπτύσσεται έντονα και ο πληθυσμός της αυξανόταν ταχέως, προέκυψε ανάγκη για νέα φωτογραφικά ατελιέ, όπως αυτά λέγονταν εκείνη την εποχή. Τότε, και τα μετέπειτα χρόνια, πολλοί εξέχοντες φωτογράφοι εργάζονταν στην πόλη, μεταξύ των οποίων ξεχώριζε για την τέχνη του ο Πόντιος Ιωάννης Ευκαρπίδης του Πολυχρόνη.

Άλλοτε η δουλειά του φωτογράφου απαιτούσε εξαιρετική κατάρτιση και πληρωνόταν ακριβά. Κοιτάζοντας τις παλιές φωτογραφίες, είναι εύκολο να διακρίνει κανείς την υψηλή τεχνική και καλλιτεχνική ποιότητά τους. Αυτό ήταν δυνατόν να επιτευχθεί όχι μόνο με την ικανότητα και την αισθητική του φωτογράφου αλλά και με τη μαεστρία του να χειρίζεται τα τότε ευρέως χρησιμοποιούμενα για την εμφάνιση υλικά, αφού η φωτογραφική διαδικασία απαιτούσε άλατα χρυσού, πλατίνας και σπάνιων μετάλλων. Τα συστατικά του υδραργύρου, τα κυανίδια και οι διαλύτες ουρανίου, που ήταν κυρίως εισαγόμενα, χρησιμοποιήθηκαν για τη χρώση. Ως εκ τούτου, το κόστος των φωτογραφιών ήταν αρκετά υψηλό, και δεν μπορούσαν όλοι να ανταποκριθούν σε αυτά τα έξοδα. Για παράδειγμα, μια φωτογραφία μεγέθους 9x12 εκατοστών κόστιζε σχεδόν όσο και το αργυρό κουτάλι γλυκού.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, η τεχνική της φωτογράφησης βελτιώθηκε, το κόστος των φυτογραφιών κάπως μειώθηκε και έγινε πιο προσιτό. Αυτό παρατηρείται και στα έργα του φωτογράφου Ι. Ευκαρπίδη, όπου απεικονίζονται τόσον οι ευγενείς, όσον και οι απλοί άνθρωποι.

Ο Ιωάννης Ευκαρπίδης ήταν πολύ γνωστός στην πόλη του Σουχούμ και τα περίχωρά της. Γεννήθηκε περίπου το 1871, την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στα Κοτύωρα (Ορντού) του Πόντου. Πατέρας του ήταν ο Πολυχρόνης Ευκαρπίδης και μητέρα του η Χρυσή το γένος Παπαβραμίδη. Οι γονείς του ήταν μορφωμένοι άνθρωποι και προσπάθησαν να προσφέρουν εκπαίδευση και στα παιδιά τους.

Ο Ιωάννης είχε 4 αδελφούς, τους Κωνσταντίνο, Γιώργο, Βασίλη και Μανώλη, και 1 αδελφή, τη Σοφία. Μέσα στην οικογένεια τον Ιωάννη τον έλεγαν Νάνο, όπως ήταν σύνηθες σε Έλληνες του Πόντου. Σε νεαρή ηλικία μετακόμισε με τη μητέρα και τα αδέλφια του στο Σουχούμ,

Ο φωτογράφος Ι. Π. Ευκαρπίδης (δεξιά) με τον αδερφό του Γεώργο

της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, εκτός από την αδελφή του Σοφία, η οποία ήταν πια παντρεμένη και παρέμεινε στην Ορντού.

Τα πρώτα βήματα στην τέχνη της …δια φακού απαθανάτισης

Μετά την εκπαίδευση πάνω στο επάγγελμα της καλλιτεχνικής φωτογραφίας, ο Ιωάννης αποκτά φωτογραφικό εξοπλισμό και εγγράφεται επίσημα στη λίστα φωτογράφων της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, λαμβάνει άδεια από τις αρχές και ανοίγει το δικό του φωτογραφείο. Όπως συνήθιζαν εκείνη την εποχή, σε ένα αξιοπρεπές φωτογραφικό στούντιο, εκτός από μια κάμερα υψηλής ποιότητας, υπήρχε μια ειδική πρέσα, η οποία με χρήση φύλλων χρυσού τύπωνε το επώνυμο και τα αρχικά του φωτογράφου πάνω στο χαρτόνι στο κάτω μέρος της φωτογραφίας.

Προς το παρόν είναι δύσκολο να καθοριστεί πού ακριβώς βρισκόταν το πρώτο του ατελιέ, αλλά είναι δεδομένο ότι ήδη από το 1908 μέχρι το τέλος της ύπαρξής του, λειτουργούσε στην οδό Κολιουμπιάκινσκαγια (αργότερα Ρωμάνοφσκαγια και Λένιν), η οποία σήμερα ονομάζεται Λεωφόρος Λέοντα. Το εργαστήριο βρισκόταν στον α' όροφο του κτηρίου που στέγαζε και το ξενοδοχείο «Οριεντάλ». Η κατασκευή αυτού του τεράστιου κτηρίου ολοκληρώθηκε το 1908,

Πασπαρτού της πρώιμης περιόδου με τη σφραγίδα του Ευκαρπίδη

Πασπαρτού με οικόσημο, με τα στοιχεία και τα βραβεία του φωτογράφου

και την ίδια χρονιά εδώ στεγάστηκε το φωτογραφείο του Ι. Ευκαρπίδη.

Στην αψιδωτή ισόγεια στοά του κτηρίου βρισκόταν το καφενείο του αδελφού του Κωνσταντίνου, ο οποίος είχε μυηθεί στην τέχνη της φωτογραφίας από τον Ιωάννη και συχνά εργαζόταν ως φωτογράφος. Κυρίως ταξίδευε στα χωριά, όπου ο ίδιος ο …Νάνος πήγαινε σπάνια. Υπάρχουν πολλές φωτογραφίες στις οποίες αποτυπώνεται ανάγλυφη σφραγίδα «Αδελφοί Ευκαρπίδη», όμως οι περισσότερες φωτογραφίσεις έγιναν από τον ίδιο τον Ιωάννη.

Ο καλλιτέχνης της φωτογραφίας

Βλέποντας τα έργα του, μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι δεν πρόκειται απλώς για έναν φωτογράφο, αλλά για έναν καλλιτέχνη που τα αποτελέσματα της δουλειάς του δύνανται να χαρακτηριστούν ως εξαιρετικές καλλιτεχνικές δημιουργίες. Όταν τα κοιτάει κανείς, αμέσως σημειώνει την καλλιτεχνική διάταξη των φωτογραφουμένων, τις στάσεις που έπαιρναν εκείνοι κατά την εντολή του φωτογράφου. Είναι ενδιαφέρουσα η ίδια η διαμόρφωση του χώρου - ασυνήθιστες πολυθρόνες, καπέλα, πλούσια ρούχα που βρίσκονταν στην γκαρνταρόμπα του ατελιέ, με τα οποία μπορούσαν οι πελάτες να βγάλουν φωτογραφίες.

Ο καλλιτέχνης μάς άφησε μια πλούσια κληρονομιά - τα πρόσωπα των κατοίκων του Σουχούμ και των περιχώρων, καθώς και των επισκεπτών της πόλης,

Δείγμα του έργου του Ι. Ευκαρπίδη στο αρχείο της Καλλιόπης Βαφειάδη. Στη φωτογραφία τα παιδιά της.

που ήταν άνθρωποι διαφορετικών τάξεων και επαγγελμάτων: από πρίγκιπες και εμπόρους μέχρι μικροαστούς και αγρότες, και διαφορετικών εθνικοτήτων: Αμπχάζιοι, Έλληνες, Ρώσοι, Γεωργιανοί, Αρμένιοι, Εσθονοί, Πέρσες, Γερμανοί, Εβραίοι, Πολωνοί, Τούρκοι, Λαζοί και άλλοι, που ζούσαν στο τέλος του 19ου και στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα στην Αμπχαζία και έξω από αυτήν.

Φωτογραφίες με τη σφραγίδα του μπορεί κανείς να βρει εκτός από το Σουχούμ, στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη, στην Κατερίνη, στο Κίεβο, στην Τιφλίδα, στο Σότσι, στην Ανάπα, στο Κρασνοντάρ, στη Μόσχα, στην Αγία Πετρούπολη και σε πολλές άλλες πόλεις και χωριά. Λόγω της ποιότητάς τους, εξακολουθούν και σήμερα να φαίνονται σχεδόν σαν καινούργιες.

Τα μυστικά του επαγγέλματος: Πασπαρτού

Ο Ιωάννης Ευκαρπίδης του Πολυχρόνη για τα έργα του χρησιμοποιούσε πασπαρτού (πλαίσια για φωτογραφίες) υψηλής ποιότητας. Γενικά, τα προεπαναστατικά σκληρά πασπαρτού με τα στοιχεία του φωτογράφου στην πίσω όψη, ήταν πρωτότυπες επαγγελματικές κάρτες φωτογραφικών γραφείων.

Κατά κανόνα, τα πασπαρτού είχαν ένα σχέδιο του φωτογραφείου, αρκετές φορές ιδιαίτερα όμορφο, εξαιρετικό, που

περιείχε πληροφορίες για τον φωτογράφο και τα επιτεύγματά του, το οικόσημο του φωτογράφου, τα αντίγραφα των μεταλλίων από εκθέσεις, τις υψηλότερες ευχαριστίες, τη θέση ή την ακριβή διεύθυνση του εργαστηρίου φωτογραφίας. Έφεραν επίσης κλασικές φράσεις όπως «*Μεγέθυνση των πορτραίτων στο επιθυμητό μέγεθος*» ή απλά «*Μεγέθυνση*» και «*Τα αρνητικά διατηρούνται*».

Τα μετάλλια που αναγράφονταν στα έντυπα, φανέρωναν πού και πότε πραγματοποιήθηκαν οι εκθέσεις στις οποίες συμμετείχε ο ιδιοκτήτης του φωτογραφικού στούντιο και διακρίθηκε. Και οι εκθέσεις ήταν πολλές και διαφορετικές: φωτογραφικές παγκόσμιες, διεθνείς, βιοτεχνικές, πολυτεχνικές, αγροτικές.

Στην μπροστινή πλευρά του πασπαρτού επικολλούσαν τη φωτογραφία. Κρίνοντας από τα σωζόμενα αντίγραφα, μπορεί κανείς να διαπιστώσει την υψηλότατη ποιότητα, εξαιρετική ευκρίνεια, αντίθεση και όγκο αποχρώσεων.

Αυτού του είδους πασπαρτού δεν ήταν καθόλου φθηνά.

Σύμφωνα με το Φωτογραφικό Ημερολόγιο του έτους 1891, μέχρι το 1890 για φωτογραφίες χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθες μορφές πασπαρτού: *Μινιόν* (το μικρότερο σε μέγεθος), Visit, Victoria, Στερεοσκοπικό, Cabinet, Promenade, Boudoir, Panel. Οι πιο διαδεδομένες μορφές ήταν Cabinet portrait και Visit portrait, που τις παρατηρούμε και στα έργα του φωτογράφου Ι. Ευκαρπίδη. Φωτογραφίες μορφής Cabinet portrait τοποθετούνταν συνήθως στα οικογενειακά άλμπουμ ή σε κορνίζες. Όμως, η χρήση των φωτογραφιών Visit portrait ήταν πολύ πιο ευρύτερη. Συνήθως τις κάνανε δώρο για ενθύμιο και μερικές φορές χρησιμεύαν και ως δελτία ταυτότητας, επειδή περιείχαν τη φωτογραφία του ιδιοκτήτη. Ήταν αρκετό να γίνει σημείωση από ένα επίσημο πρόσωπο πάνω σε αυτήν, για να γίνει σχεδόν υποκατάστατο της ταυτότητας του ιδιοκτήτη.

Στο μεγαλύτερο μέρος των πασπαρτού του Ευκαρπίδη, βλέπουμε μια μούσα που κρατάει ένα οικόσημο με τη μορφή ασπίδας με τα αρχικά του σε μορφή μονογράμματος. Τα πασπαρτού ζωγράφιζαν άγνωστοι καλλιτέχνες και τα τύπωναν με την ειδική τεχνική της λιθογραφίας. Η συντριπτική πλειονότητα των φωτογράφων εκείνης της εποχής έκανε παραγγελία των πασπαρτού στο λιθογραφείο του Ιωσήφ Ποκόρνυι στην Οδησσό, ο οποίος είχε επίσης λιθογραφεία στο Κίεβο, στη Μόσχα και στη Λιμπάβα (σημερινή Λιέπαγια της Λετονίας). Από τα πασπαρτού των φωτογραφιών του Ι. Π. Ευκαρπίδη βλέπουμε ότι ο φωτογράφος τα αγόραζε από αυτόν τον προμηθευτή, και συνήθως στη Λιμπάβα ή στην Οδησσό.

Τα μυστικά του επαγγέλματος: «Τα αρνητικά διατηρούνται»

Το επώνυμο του ιδιοκτήτη του λιθογραφείου εφαίνετο συνήθως με πολύ μικρά γράμματα σε κάθε πασπαρτού, το οποίο και βλέπουμε στο πίσω μέρος των φωτογραφιών του Ευκαρπίδη στο κάτω δεξιά μέρος τους. Η φράση «*Τα αρνητικά διατηρούνται*» ή «*Τα αρνητικά αποθηκεύονται*» ήταν υποχρεωτική για όλα τα είδη πασπαρτού εκείνης της χρονικής περιόδου.

Με την πάροδο του χρόνου ο πελάτης μπορούσε να παραγγείλει στο στούντιο την ανατύπωση μιας φωτογραφίας του. Η νέα εκτύπωση από τα αρνητικά που φυλάσσονταν στο εργαστήριο, φυσικά ήταν πολύ φθηνότερη από την επανάληψη της χρονοβόρας διαδικασίας της φωτογράφησης. Ως εκ τούτου, οι ιδιοκτήτες των φωτογραφικών στούντιο έπρεπε να αποθηκεύουν ένα τεράστιο αριθμό αρνητικών σε γυάλινες πλάκες για πολλά χρόνια. Αρκετά από αυτά τα αρχεία του φωτογραφείου του Ευκαρπίδη έχουν διατηρηθεί μέχρι σήμερα σε ένα από τα αρχεία του Σουχούμ.

Τα προεπαναστατικά φωτογραφικά στούντιο διαχειρίζονταν προσεκτικά την αποθήκευση των αρνητικών. Πρόκειται για γυάλινες πλάκες, στις οποίες προβαλλότανε μια εικόνα κατά τη διάρκεια της φωτογράφισης, και στη συνέχεια η εικόνα εμφανιζόταν και στερεωνόταν.

Η Όλγα Δεληάνογλου με τον σύζυγό της Δημήτρη Ορλώφ. Δείγμα του έργου του Ι. Ευκαρπίδη.

Η αδελφή του φωτογράφου Σοφία

Ο αδελφός του φωτογράφου Μανώλης

Παρασκευή και Γεώργιος Ευκαρπίδη, στη μέση η ανιψιά του Μαριάνθη Ιωακειμίδη. Δείγμα του έργου του Ι. Ευκαρπίδη.

Πολλές οι διακρίσεις του

Ο φωτογράφος Ι. Π. Ευκαρπίδης συμμετείχε σε πολυάριθμες εκθέσεις που πραγματοποιούνταν στην επικράτεια της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και πέρα από αυτήν. Συνήθως ο δημιουργός αυτός δεν παρευρισκόταν σε όλες τις εκθέσεις, αλλά έστελνε τα έργα του. Οι ικανότητες και η τεχνική του είχαν εκτιμηθεί ουκ ολίγες φορές.

Έτσι, τα έργα του τιμήθηκαν με έπαινο από το ρωσικό Σύλλογο των Φωτογράφων το 1896. Του απονεμήθηκε ένα χρυσό μετάλλιο «Για την Εργασία και τη Γνώση» στην Έκθεση Γεωργίας και Βιομηχανίας του Καυκάσου στην Τιφλίδα το 1901. Βραβεύτηκε επίσης με ασημένιο μετάλλιο στην έκθεση στην πόλη *Βίτεμπσκ* από τον φωτογραφικό όμιλο του *Βίτεμπσκ* το 1903, με χάλκινο μετάλλιο στη φωτογραφική έκθεση στη Μόσχα το 1903, καθώς και με χρυσό μετάλλιο και τιμητικό σταυρό στην έκθεση της Αμβέρσας το 1906 στο Βέλγιο!

Εκτός από τις συμβατικές φωτογραφίες, και τη μεγέθυνση αυτών, στο στούντιο του Ευκαρπίδη μπορούσε κανείς να παραγγείλει φωτογραφικά προϊόντα από σμάλτο.

Η προσωπικότητα του δημιουργού

Χάρη στην εργατικότητα και το ταλέντο του, ο Ι. Ευκαρπίδης είχε άνετη και αξιοπρεπή ζωή. Πάντα ντυνόταν με γούστο, σύμφωνα με την τελευταία μόδα του Παρισιού και του Λονδίνου. Οι κάτοικοι της πόλης, οι οποίοι γνώριζαν τον φωτογράφο προσωπικά, θυμούνται ότι έμοιαζε Άγγλο λόρδο. Περπατούσε με υπερήφανο βάδισμα, κρατώντας ένα μπαστούνι με ασημένια λαβή και φορώντας ένα μοντέρνο παλτό ή κοστούμι.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1910, ο Ιωάννης παντρεύτηκε τη Μαρία Ελευθεριάδη και στην οικογένειά τους γεννήθηκαν τρία παιδιά: ο Δημήτρης, ο Σάββας και η Ειρήνη (Νίνα), που στη συνέχεια μετακόμισαν στην Ελλάδα.

Η ολοκλήρωση μιας σπουδαίας επαγγελματικής διαδρομής

Μετά την επανάσταση ο Ι. Π. Ευκαρπίδης συνεχίζει να εργάζεται, αλλά τα εισοδήματά του φυσικά πέφτουν απότομα. Υπάρχουν επίσης δυσκολίες στην απόκτηση ποιοτικού υλικού για φωτογραφίες. Εξάλλου, η νέα εποχή αποδοκίμαζε τις αστικές «υπερβολές», και μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι στη σοβιετική εποχή τα χαρτόνια των πασπαρτού έγιναν πολύ πιο απλά.

Ο καλλιτέχνης μας, στα πρώτα χρόνια της σοβιετικής εξουσίας, παραγγέλνει τα πασπαρτού στον εκδοτικό οίκο Donprossnab.

Μη έχοντας πια καλό εισόδημα, ο Ιωάννης Ευκαρπίδης τα τελευταία χρόνια της ζωής του μετακομίζει στο Νοβορωσίσκ, όπου ζει ο μικρός του αδελφός Μανώλης. Αργότερα, εγκαθίσταται εκεί και η ηλικιωμένη μητέρα τους. Απογοητευμένος από την ποιότητα ζωής και μη βρίσκοντας άξια θέση στην καινούρια κοινωνία, ο καλλιτέχνης πέφτει στην αγκαλιά του θεού Βάκχου, και με συνεχείς καταστάσεις άγχους υπονομεύει περαιτέρω την υγεία του.

Το 1936, στο Νοβορωσίσκ, ο Ιωάννης Π. Ευκαρπίδης φεύγει από τον μάταιο τούτο κόσμο, αφήνοντάς μας μια πλούσια καλλιτεχνική κληρονομιά, η οποία διατηρείται ακόμα σε πολλά οικογενειακά άλμπουμ, και όχι μόνο, όπως και στα αρχεία στα γυάλινα αρνητικά. Δεν είναι τυχαίο που στην πίσω πλευρά των φωτογραφιών είναι γραμμένο: «Τα αρνητικά διατηρούνται»...

